

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.43>

CECHY REGULACJI PRAWNYCH W UKRAINIE INSTYTUTU ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH PODCZAS POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO W WARUNKACH STANU WOJENNEGO

Inna Bezukh

*aspirant Katedry Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych
Uniwersytetu Państwowej Służby Fiskalnej Ukrainy (Irpień, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-0654-4028

innessa.bezuh@ukr.net

Adnotacja. W artykule przeanalizowano przepisy prawa w zakresie postępowania karnego w części podmiotu i procedury rozstrzygnięcia kwestii wyboru lub przedłużenia środka zapobiegawczego w postaci zatrzymania w czasie stanu wojennego oraz praktykę stosowania art. 615 Kodeksu Postępowania Karnego Ukrainy w odniesieniu do specjalnego porządku postępowania karnego podczas delegowania prokuratorowi części uprawnień sędziego śledczego. Przedstawiono i przeanalizowano praktykę sądową dotyczącą zmiany jurysdykcji terytorialnej spraw sądowych w warunkach stanu wojennego, rozpatrzenia wniosku prokuratora o przedłużenie ważności środka zapobiegawczego i przeprowadzenia rozprawy sądowej pod nieobecność oskarżonego. Zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia zmian do Kodeksu Postępowania Karnego Ukrainy w sprawie odwołania się od decyzji prokuratora o przedłużeniu okresu obowiązywania środka zapobiegawczego.

Słowa kluczowe: postępowanie karne w warunkach stanu wojennego, sędzia śledczy, kierownik właściwego organu prokuratury, uprawnienia delegowane, Wysoka Umawiająca się Strona, odległość.

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION IN UKRAINE OF THE INSTITUTION OF PREVENTIVE MEASURES DURING PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW

Inna Bezukh

*Postgraduate Student at the Department of Criminal Justice
State Fiscal Service University of Ukraine (Irpın, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-0654-4028

innessa.bezuh@ukr.net

Abstract. The article analyzes the provisions of the criminal procedural legislation in terms of the subject and the procedure for deciding the issue of choosing or extending a preventive measure in the form of detention in wartime conditions, as well as the practice of applying Art. 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the special procedure for criminal proceedings during the delegation of part of the powers of the investigating judge to the prosecutor. Judicial practice on changing the territorial jurisdiction of court cases under martial law conditions, consideration of the prosecutor's request to extend the term of the preventive measure and holding a court session in the absence of the accused is presented and analyzed. Attention was drawn to the need to make changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the appeal of the prosecutor's decision to extend the term of the preventive measure.

Key words: criminal proceedings under martial law, investigating judge, head of the relevant prosecutor's office, delegated powers, High Contracting Party, remoteness.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ІНСТYTУТУ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інна Безух

*аспірант кафедри кримінальної юстиції
Університету державної фіскальної служби України (Ірпін, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-0654-4028

innessa.bezuh@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано положення кримінального процесуального законодавства в частині суб'єкта та порядку вирішення питання про обрання чи продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою в умовах воєнного часу, а також практику застосування ст. 615 КПК України щодо особливого порядку кримінального провадження під час делегування прокурору частини повноважень слідчого судді. Наведено та проаналізовано судову практику щодо зміни територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану, розгляду клопотання прокурора про продовження строку дії запобіжного заходу та проведення судового засідання у відсутність обвинуваченого. Звернено увагу на необхідність внесення змін до КПК України щодо оскарження рішення прокурора про продовження строку дії запобіжного заходу.

Ключові слова: кримінальне провадження в умовах воєнного стану, слідчий суддя, керівник відповідного органу прокуратури, делеговані повноваження, Висока Договірнa Сторона, дистанційність.

Вступ. За роки своєї незалежності Україна зробила не один вагомий крок у напрямку адаптації кримінального процесуального законодавства до міжнародних стандартів забезпечення прав людини. Однак вже 24 лютого 2022 року кожен українець почув страшні звуки сирени, ворожих ракет, в небі роботу двигунів військових літаків.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 постановлено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України (Указ Президента України, 2022). Однак, найголовніше право, передбачене Основним законом, – це те, що кожна людина має невід’ємне право на життя (ст. 27) (Конституція України, 1996).

Конституційне забезпечення в Україні невід’ємного права на життя кожної людини, як і усіх інших прав і свобод людини і громадянина базується на встановлених Конституцією України цих прав і свобод, а не законами чи іншими підзаконними нормативними актами. Відповідно до положень ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (Конституція України, 1996).

Відповідно, **метою** цієї статті є виявлення прогалин зміненого законодавцем порядку обрання чи продовження запобіжного заходу в умовах воєнного часу та формування позицій щодо їх усунення. Насамперед поставлено за мету виявити недоліки підходу до застосування ст. 615 КПК України під час досудового розслідування, відсутність норми оскарження рішення прокурора про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою та запропонувати ефективні шляхи їх усунення.

Основна частина. Повномасштабна військова агресія з боку російської федерації внесла свої корективи не лише у життя мирного населення, а й в специфіку роботи різних галузей, включаючи медицину, освіту і, зокрема, кримінальну юстицію. І, коли можливість функціонування вже налагодженої системи кримінального провадження, яка була орієнтована на захист прав людини в деяких регіонах України була майже втрачена, наша держава опинилася у ситуації, яка потребувала об’єктивної адаптації кримінального процесуального законодавства до умов воєнного часу.

Так, з цією метою законодавцем було внесено ряд змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема законами № 2111-IX від 03 березня 2022 року, № 2125-IX від 15 березня 2022 року, № 2198-IX та № 2201-IX від 14 квітня 2022 року, № 2236-IX від 03 травня 2022 року. Найбільш помітною серед новел КПК України стали нововведення щодо порядку вирішення питання про обрання чи продовження запобіжного заходу.

В умовах воєнного стану сфера кримінальної юстиції опинилася перед проблемами забезпечення безпеки осіб, залучених до кримінального провадження, та реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Так, з одного боку, відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування функцій судів не допускається (Конституція України, 1996). Також Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII встановлено, що суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставах, у межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. І найвагомніше, на нашу думку, це те, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається (Закон України, 2015).

З іншого ж боку, якщо не зважати на окупацію Автономної Республіки Крим та частини Донецької і Луганської областей, яка фактично триває з 2014 року, то підстави, повноваження та спосіб про які йдеться в законі, фактично не відповідають реаліям воєнного стану. Оскільки чинний на момент повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну КПК України виявився неготовим для забезпечення належного функціонування кримінальної юстиції під час війни.

Обов’язок держави щодо впровадження належної системи захисту життя, здоров’я та гідності особи передбачає можливість забезпечення ефективного розслідування як фактів позбавлення життя чи неналежного поводження, так і щодо осіб, які під повним контролем держави перебувають у місцях позбавлення волі.

Щоб якомога швидше синхронізувати кримінальну процесуальну діяльність до реалій сьогодення, парламент України приймав законодавчі акти, спрямовані на регламентацію тих чи інших питань кримінального провадження. Ця безумовна необхідність з внесенням змін з точки зору законотворчої техніки, системності й правової визначеності проходила в «турборежимі».

Досить тривалий час, діючи в умовах воєнного часу, судді не мали доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень та, як результат, не могли досліджувати практику один одного, тим паче використовувати в частині формування однакових підходів для реалізації як законодавчих норм, так і заповнювати наявні прогалини в кримінальному процесі.

Відтак законодавець вважав за необхідне внести деякі зміни в розділі КПК України, якими визначено правові основи щодо особливостей досудового розслідування, а також організації роботи судової гілки в умовах воєнного стану.

Серед усіх змін чи не найбільшу увагу законодавцем було приділено питанням застосування окремих видів запобіжних заходів. Системний аналіз кримінального процесуального законодавства, а саме Глави 18 Розділу II та Розділу IX-1 КПК України, дозволяє визнати, що під час застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану існують певні особливості. В частині: обрання тримання під вартою, продовження строків тримання під вартою, порядок зміни запобіжних заходів у вигляді застави та домашнього арешту, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, прийняття рішення про затримання з метою приводу, а також затримання особи без ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури.

Наразі важливим питанням є застосування ст. 615 КПК України. Так, відносно вимог попередньої статті, законодавець не тільки її розширив, а й змінив підхід у застосуванні. Наприклад, якщо раніше було визначено тільки групу злочинів «повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 Кримінального кодексу України» по яким прокурорам передавалися повноваження, то після внесених змін законодавець уперше зазначив «у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких та особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати сліди кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таки злочинів» (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Таким чином дана стаття встановлює екстраординарну та виняткову процедуру обрання зазначених запобіжних заходів. Повноваження слідчих суддів, з урахуванням умови якщо слідчий суддя не може діяти, були передані прокурорам.

Варто наголосити, що відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу прокуратури – це Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури та їх перші заступники і заступники, які діють у межах своїх повноважень (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Керівнику відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 КПК України, тобто особливого порядку кримінального провадження, за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором делеговано наступні повноваження слідчого судді, зокрема:

1) щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146⁻¹, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189–191, 201, 258–258⁻⁵, 260–263⁻¹, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України;

2) щодо продовження строку дії ухвали слідчого судді або постанови прокурора про тримання під вартою до одного місяця, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених ст. 615 КПК України (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Для прикладу, в ухвалі Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 24 березня 2022 року (справа № 373/330/20) зазначено про те, що «*ОСОБА_1 обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України. Кримінальне провадження відносно нього перебувало на розгляді Ірпінського міського суду Київської області*». Однак, враховуючи розпорядження голови Верховного Суду В. Князева від 06 березня 2022 року «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», було змінено територіальну підсудність справ Ірпінського міського суду на Переяслав-Хмельницький міськрайонний суд Київської області.

Крім того, при зміні територіальної підсудності судді керуються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (зі змінами). Так в ухвалі Яготинського районного суду Київської області від 27 квітня 2022 року (справа № 750/6219/21) зазначено, що відповідно до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

Законодавець також передбачив, що прокурор до зупинення досудового розслідування зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою, однак, по суті йдеться про керівника органу прокуратури. Оскільки на останнього законодавцем покладено здійснення цих делегованих повноважень, а прокурор може лише ініціювати продовження строку тримання під вартою. У даному випадку має бути прийняте рішення про зупинення досудового розслідування.

Виникає логічне запитання, а чи не буде передання таких повноважень керівнику відповідного органу прокуратури порушенням Конституції України. Оскільки вимоги ст. 29 Основного Закону встановлено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою (Конституція України, 1996). Разом з тим

у ст. 69 Конституції України зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Крім того, серед іншого не можуть бути встановлені обмежені права і свободи, передбачені ст. 29 цієї Конституції (Конституція України, 1996). Отже, конституційність прийнятих змін в частині делегування керівнику органу прокуратури невластивих йому в мирний час повноважень є предметом для обговорення в юридичній спільноті, оскільки юристи-практики цієї норми не розуміють. Умови війни диктують свої правила.

Норма ч. 2 ст. 615 КПК України зазначає, що прокурор ініціює підозрюваному обрання запобіжного заходу та здійснення затримання до останнього, або слідчий за клопотанням, яке погоджено прокурором (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Наприклад, у рішенні Іванківського районного суду Київської області від 20 травня 2022 року (справа № 366/2783/21) зазначено про ініціативу прокурора у продовженні дії строку запобіжного заходу «у зв'язку з постановленням указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» № 259/2022 від 18 квітня 2022 року строку дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 год 30 хв 25 квітня 2022 року строком на 30 діб та з урахуванням закінчення строку тримання обвинуваченого під вартою до 22.03.2022 включно, визначеного ухвалою Іванківського районного суду Київської області від 21 січня 2022 року». При цьому суд зазначив, що «керівником Вишгородської окружної прокуратури Василенко М. відповідно до ч. 6 ст. 615 КПК України продовжено ОСОБА_1 запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до 22 травня 2022 року включно або до вирішення відповідного питання судом».

Якщо говорити за інші запобіжні заходи, зокрема за особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт та запобіжні заходи, які застосовуються до окремої категорії осіб (неповнолітніх, психічнохворих чи пов'язаних з екстрадицією), то такі запобіжні заходи обираються за рішенням слідчого судді з обов'язковим постановленням ухвали суду. Знову ж таки, виникає колізія прийнятих змін до КПК України, чому законодавець надав право вибору прокурору обирати винятковий запобіжний захід, а слідчому судді можливість застосовувати менш суворі запобіжні заходи.

У даному випадку можна стверджувати про порушення ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Зазначена стаття передбачає, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Таким чином законодавець передбачив шлях відступу від своїх зобов'язань під час воєнного стану (European Convention on Human Rights, 1950: 13).

Крім того, ч. 3 ст. 15 Конвенції наголошує, що використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, будь-яка Висока Договірна Сторона у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою (European Convention on Human Rights, 1950: 14).

З метою уникнення міжнародних правових суперечок Україна, станом на 28 лютого 2022 року, проінформувала Генерального секретаря Ради Європи про відступ від своїх зобов'язань за статтями 5, 8, 13 та 15 Конвенції. Таким чином українське законодавство легітимно обмежило права на свободу та особисту недоторканість в умовах воєнного стану.

Згідно з практикою застосування Європейським судом з прав людини п. 3 ст. 5 Конвенції, зокрема у п. 60 рішення у справі «Слоєв проти України» від 06 листопада 2008 року № 17283/02 зазначено, що після спливу певного проміжку часу існування лише обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання особи під вартою; до того ж такі підстави мають бути чітко наведені національними судами (Yeloev v. Ukraine, 2008).

Однак багато з юристів вважає, що зміни в КПК України з початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію нашої держави не призвели до позитивних змін, а навпаки повернули норми КПК 1960 року. На нашу думку, дана ситуація є досить дискусійною, а можливо навіть й неприйнятною в юридичному середовищі та потребує додаткового дослідження.

У Законі України від 03 березня 2022 року № 2111-IX законодавець п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачив можливість обмеження права на свободу та особисту недоторканість під час обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, а також прийняття рішення на підставі постанови керівника органу прокуратури про надання дозволу на здійснення затримання підозрюваного з метою приводу лише у разі відсутності можливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею своїх повноважень (Закон України, 2022).

Така вищезазначена норма закону не забезпечує дотримання принципу правової визначеності, оскільки вона, на нашу думку, не конкретизована. Питання можливості чи неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень має виходити з наявності реальної загрози життю, здоров'ю і безпеці учасників кримінального провадження та визначатися в конкретному випадку окремо. Об'єктивна неможливість є питанням фактів і встановлюється у кожному конкретному провадженні з урахуванням воєнних дій на території України.

Верховний Суд у своєму листі «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22 зазначив, що згідно із частиною першою ст. 615

КПК України на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (Лист Верховного Суду, 2022).

У разі винесення постанови керівника органу прокуратури на останнього діють загальні правила обрання запобіжних заходів, передбачені Главою 18 Розділом II КПК України. Так, на керівника органу прокуратури покладаються ті ж обов'язки, що й на слідчого суддю, а саме встановити чи доводити надані слідчим, прокурором докази обставини, які свідчать про:

- 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення;
- 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, на які вказує слідчий, прокурор;
- 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

При цьому керівник органу прокуратури при обранні запобіжного заходу у виді тримання під вартою повинен оцінити всі обставини, визначені ст. 178 КПК України. Про прийняте прокурором рішення, невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, до якого, згідно Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (зі змінами) належать:

- 1) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів окружної прокуратури – керівник окружної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;
- 2) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів обласної прокуратури – керівник обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;
- 3) для керівника окружної прокуратури, його першого заступника та заступників – керівник відповідної обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;
- 4) для керівника обласної прокуратури, його першого заступника та заступників, керівника та заступника керівника підрозділу, прокурора Офісу Генерального прокурора – Генеральний прокурор чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;
- 5) для першого заступника та заступника Генерального прокурора – Генеральний прокурор;
- 6) для керівників управлінь, відділів та їх заступників, прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – керівник Спеціалізованої прокуратури, його перший заступник та заступник;
- 7) для заступника та першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (Закон України, 2014).

Також не пізніше 10 днів з дня повідомлення, повідомляється суд, за визначеним Державною судовою адміністрацією України переліком з обов'язковим наданням відповідних документів. Разом з тим, ст. 615 КПК України вказує лише про повідомлення суду, але не передбачає подальшої перевірки цих рішень слідчим суддею.

Крім того, згідно пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 встановлено, що обґрунтованість застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, зокрема домашнього арешту та тримання під вартою, має піддаватися судовому контролю через певні проміжки часу, періодично об'єктивним та неупередженим судом на предмет перевірки наявності чи відсутності ризиків, за яких вказані запобіжні заходи застосовуються, у тому числі при закінченні досудового розслідування, коли деякі ризики вже можуть зникнути (Рішення Конституційного суду України, 2017).

Зазначимо, що сталого порядку розгляду клопотання прокурора про продовження підозрюваному строку дії запобіжного заходу у виді тримання під вартою до передання матеріалів кримінального провадження до суду не визначено. У випадку, коли на стадії досудового розслідування територіальну змінено підслідність кримінальних правопорушень, а через воєнні дії матеріали кримінальних проваджень не передано чи передано не в повному обсязі, то слідчий суддя, оцінюючи наявні ризики, які обґрунтовують доцільність застосування запобіжних заходів, в тому числі і у виді тримання під вартою, керується наявними в нього матеріалами клопотання про застосування чи продовження запобіжного заходу. В судовій практиці зустрічаються різні підходи до оцінки відсутності документів. Певна кількість суддів задовольняють подане прокурором клопотання, інша ж навпаки – залишає без розгляду з посиланням на те, що застосований запобіжний захід вважається продовженим.

Так, в ухвалі Києво-Святошинського районного суду Київської області від 27 червня 2022 року (справа № 369/5280/22) слідчий суддя зазначив, що в «матеріалах, які були долучені до клопотання, відсутні докази, що підозрюваний переховується від органу досудового розслідування, оскільки в матеріалах долучених до клопотання відсутні докази про направлення повісток та вручення ОСОБА_1». Також слідчим суддею вирішувалося питання про надання дозволу на затримання підозрюваної з метою її приводу для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою. При цьому, у мотивувальній частині ухвали слідчий суддя зазначив, що «долучені до матеріалів справи рапорти працівників поліції не можуть слугувати належними доказами, що підозрювана переховується від органів досудового розслідування».

Слідчий суддя дійшов висновку, що на час прийняття рішення відсутні підстави для надання дозволу на затримання підозрюваної, а тому відмовив у задоволенні клопотання слідчого про надання дозволу на затримання підозрюваної з метою її приводу для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Також у рішенні Ірпінського міського суду Київської області суд від 02 червня 2022 року (справа № 367/1456/22) суддя зазначив про прийняте прокурором рішення під час воєнного стану, а саме *«постановою керівника Бучанської окружної прокуратури Київської області Кравченка Р. від 09.05.2022 року обвинуваченому було продовжено строк дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до 04.06.2022 року»*. Однак суд, проаналізувавши наявне обґрунтоване, на думку прокурора, обвинувачення за ч. 4 ст. 185 КК України, а також наявний ризик, передбачений п.п. 1 ст. 177 КПК України, інший ризик на який посилався прокурор у судовому засіданні, який також не був підтверджений та спростований самим потерпілим, а також не було доведено недостатність застосування більш м'якого запобіжного заходу для запобігання наявних ризиків, прийшов до висновку *«про залишення без задоволення клопотання прокурора про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обвинуваченому ОСОБА_2»*.

Крім того, з початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на терени нашої держави, прийнятих рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень значно порідшало. Лише після внесення відповідних змін в законодавство, суди змогли належним чином функціонувати.

Законодавець у прийнятих змінах до КПК України лише зазначив, що функції слідчого судді бере на себе прокурор – керівник місцевої прокуратури, однак ні процедури, ні учасників не передбачив. Вважаємо, що таке нововведення є прямим порушенням закону. Оскільки законодавець у цьому випадку, передаючи право прокурору, мав би визначити чітку процедуру його реалізації.

Під час дослідження судових рішень, які пов'язані з запобіжними заходами, особливу увагу привертає імперативність розгляду клопотання у дистанційному режимі або без участі підозрюваного, обвинуваченого, який тримається під вартою. Дану імперативність можна пояснити наявними роз'ясненнями Верховного Суду, викладеними у листі *«Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»* від 03 березня 2022 року де зазначено умови розгляду клопотання без участі особи, якої воно стосується, а саме об'єктивні обставини, як виняток та належна мотивація такої процедури (Роз'яснення Верховного Суду, 2022). Крім того, законодавець допускає розгляд відповідних клопотань прокурора за відсутності підозрюваного, однак не встановлює за загальне правило.

Крім того, вважаємо за необхідне звернути увагу на новелу щодо судового розгляду клопотання про продовження запобіжного заходу у відсутність обвинуваченого. У листі Верховного Суду від 03 березня 2022 року використовується лише поняття *«підозрюваний»*, тоді як під час судового розгляду особа набуває статусу обвинуваченого (Лист Верховного Суду, 2022).

Так, приймаючи рішення 24 березня 2022 року щодо можливості задоволення клопотання прокурора та продовження застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою обвинуваченому ОСОБА_1, суддя Переяслав-Хмельницького районного суду Київської області (справа № 373/330/22) зазначив, що *«забезпечити участь в судовому засіданні обвинуваченого ОСОБА_1 не вдалося за можливе, зважаючи на запровадження на території країни воєнного стану в зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України, на бойові дії, що ведуться і в деяких районах м. Києва, а також неможливість проведення судового засідання в режимі відеоконференції (повітряна тривога в м. Києві), що вбачається із телефонного повідомлення працівника СІЗО»*, та дійшов висновку, що *«баланс відповідних прав та інтересів громадян, які наражаються на небезпеку при виконанні вимог КПК України щодо організації обов'язкової участі обвинуваченого ОСОБА_1 (працівники поліції та конвойного підрозділу, персонал ДУ «Київський слідчий ізолятор», і виконання ними своїх обов'язків в частині здійснення правосуддя, тощо) в судовому засіданні набагато переважає за право обвинуваченого бути присутнім в залі суду (як і обов'язок суду забезпечити участь обвинуваченого) під час вирішення питання в порядку ст. 331 КПК України дії запобіжного заходу у зв'язку з обвинуваченням його у вчиненні тяжкого злочину»*. І, як не дивно, в результаті засідання все ж таки було проведено у відсутність обвинуваченого з посиланням на *«норму ч. 6 ст. 193 КПК України в сукупності з нормами ст. 7 та ст. 9 КПК України, зважаючи на запровадження на території країни воєнного стану в зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України, на бойові дії, що ведуться і в деяких районах м. Києва»*.

Висновки. На підставі викладеного, можна зробити висновок, що ст. 615 КПК України встановлює екстраординарну та виняткову процедуру обрання запобіжних заходів у виді тримання під вартою, а також у виняткових випадках у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Крім того, прийняті зміни до КПК України, щодо делегування прокурору частини повноважень слідчого судді в кримінальному провадженні, які полягають у наданні законодавцем права вибору прокурору обирати винятковий запобіжний захід, а слідчому судді можливість застосовувати менш суворі запобіжні заходи є порушенням Конституції України в частині ст. 29 Основного Закону. Вважаємо, що питання можливості чи неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень має виходити з наявності реальної загрози життю, здоров'ю і безпеці учасників кримінального провадження та визначатися в конкретному випадку окремо.

Крім того, проаналізувавши прийняті зміни до КПК України, вважаємо, що надактуальним є питання щодо оскарження рішення прокурора про продовження строку дії запобіжного заходу. Адже, враховуючи реалії воєнного часу, підозрюваному та його захиснику копія прийнятого прокурором такого рішення не

вручається, КПК України не містить прямої вказівки на можливість оскарження такого рішення до апеляційного суду. Враховуючи, що до функції апеляційних судів належить перевірка рішення суду першої інстанції, а не безпосередньо прокурора, то єдиним із перспектив, що може, наприклад, врятувати позицію сторони захисту – це надання законодавцем можливість оскарження рішення прокурора про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою у порядку ст. 303 КПК України, тобто в порядку оскарження рішень, дій та бездіяльності прокурора. Однак на даний час такого порядку оскарження законодавцем не передбачено.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03 березня 2022 року № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
6. Про судострій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
8. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : розпорядження Верховного Суду від 06 березня 2022 року № 1/0/9-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00822?an=2>
9. Рішення Конституційного суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#Text>
10. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00819?an=1>
11. European Convention on Human Rights. 1950. S. 62.
12. Yeloev v. Ukraine. 2008.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian]
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian]
3. Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy “Pro poperednie uviaznennia” shchodo dodatkovoho rehuliuвання zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu [On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Pretrial Detention” Regarding Additional Regulation of Ensuring the Activities of Law Enforcement Bodies in Martial Law] : Zakon Ukrainy vid 03 bereznia 2022 roku № 2111-IX. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> [in Ukrainian]
4. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the Legal Regime of Martial Law] : Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian]
5. Pro prokuraturu [On the Prosecutor’s Office] : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1697-VII. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian]
6. Pro sudostrii i status suddiv [On the Judiciary and the Status of Judges] : Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 roku № 1404-VIII. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian]
7. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022. Otrymano z: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian]
8. Pro zminu terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav v umovakh voiennoho stanu [On changing the territorial jurisdiction of court cases under martial law] : rozporiadzhennia Verkhovnoho Sudu vid 06 bereznia 2022 roku № 1/0/9-22. Otrymano z: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00822?an=2> [in Ukrainian]
9. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]: vid 23 lystopada 2017 roku № 1-r/2017. Otrymano z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#Text> [in Ukrainian]
10. Shchodo okremykh pytan zdiisnennia kryminalnogo provadzhennia v umovakh voiennoho stanu [Regarding certain issues of criminal proceedings under martial law] : lyst Verkhovnoho Sudu vid 03 bereznia 2022 roku № 1/0/2-22. Otrymano z: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00819?an=1> [in Ukrainian]
11. European Convention on Human Rights (1950). P. 62.
12. Yeloev v. Ukraine (2008).